

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2014/1.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **JE LIPPEN VREEMD VOELEN WORDEN.
OVER “BLIJVEN & VERREIZEN”
VAN HANS GROENEWEGEN**

Het cliché wil dat we een gedicht op zichzelf moeten beschouwen, als een autonoom object. Gedichten zouden losstaan van de context waarin ze zijn ontstaan. Vandaar dat we ze het liefst geïsoleerd op een pagina plaatsen: zo komt hun tijdloze, metafysische kwaliteit het beste tot haar recht. En hoewel er altijd poëtische projecten zijn geweest die niet aan het cliché voldeden – van prozagedichten en conceptuele bundels tot gedichten des vaderlands – blijft dit autonomieprincipe mijn poëzieleeshouding bepalen.

Voor *blijven & verreizen* van Hans Groenewegen moest ik die houding laten varen: het is een boek waarbij zich overweldigend veel context aandient. In de eerste plaats staan de gedichten niet ieder op een eigen pagina, maar direct onder elkaar. Daarnaast zijn dateringen, tijdsbepalingen en soms ook plaatsbepalingen toegevoegd (die zich in de ondertitel van het boek al aankondigen: “gedichten 17/10 t/m 24/8”). Heel wat gedichten refereren aan de (maatschappelijke) context waarin het boek is ontstaan: het gaat onder meer over Theo van Gogh en Femke Halsema. Dan is er een bijgevoegde dvd met poëtische “comments”, geschreven door een indrukwekkende lijst van 36 collega-dichters, van oudgedienden als H.C. ten Berge, Anneke Brassinga en Tonnus Oosterhoff tot jongere dichters als Joost Baars en Lies Van Gasse. Ten slotte is er de biografische achtergrond van het project, die bij de meeste lezers hun leeservaring ingrijpend zal beïnvloeden: *blijven & verreizen* is de laatste bundel van Groenewegen, die op 10 juni 2013 na een lang ziekbed overleed.

Daniël Rovers schreef in 2011 in *Terras* een

bespreking van Groenewegens vorige bundel *van alle angst ontdaan*. Daarin stelde hij de vraag of hij zich bij het lezen moest ontdoen van wat hij wist, namelijk dat de dichter ernstig ziek werd tijdens het schrijven van de bundel. Die vraag dringt zich nog sterker op bij *blijven & verreizen*, dat twee dagen na Groenewegens overlijden verscheen. Het lijkt verstandig om deze achtergrondinformatie te vergeten tijdens het lezen, al was het maar omdat het leeuwendeel van de bundel al jaren geleden ontstond, tussen 17 oktober 2009 en 24 augustus 2010. Maar één contextueel gegeven, namelijk de dichterslijke comments, kunnen maar beter wel in de lezing worden betrokken. Zij maken dit boek tot het unieke project dat het is.

Aanvankelijk had ik moeite met *blijven & verreizen*. Het is een heel gevarieerde bundel: iedere dag schreef Groenewegen een tekst, die soms maar één enkele regel telt, soms meerdere pagina's, die soms lyrisch is, soms eerder het karakter van een prozagedicht heeft of een essay. Elke tekst voorzagt hij van een datering en een tijd, soms van een titel of van een aanduiding van een treinreis, zoals "amsterdam cs – den haag hs". Dat treinmotief geeft aan dat er door deze ogenschijnlijk zo heterogene bundel wel degelijk een centrale tegenstelling speelt: het contrast tussen "blijven" en "(ver) reizen", en daarmee tussen het eigene en het vreemde, het binnen en het buiten. Het gedicht van 2 april, opgetekend tijdens een treinreis "amsterdam cs – rijswijk", reflecteert expliciet op deze tegenstelling: de ik-figuur zou tegelijk willen kunnen blijven schrijven "met de blik naar buiten" en "met de blik naar binnen", maar hij realiseert zich dat alles hem ontsnapt. Hij "ontschrijft" zijn ik op het moment dat hij hem probeert te vatten en hij realiseert zich alleen al tijdens dit ritje "nauwelijks iets gezien" te hebben van de buitenwereld. Soms smelten het reizen en het blijven samen, zoals in een reeks over digitaal contact met iemand aan de andere kant van de wereld: "vanmorgen languit op mijn bed de zonsondergang gezien / vanuit jouw raam dat ik voor het mijne had gezet".

De eerdere bundels van Groenewegen kenmerkten zich ook al door zo'n voortdurend herhalend motief. Zo werd in het hallucinante *zuurstofschuld* (2008) de thematiek van de ademenood steeds opnieuw hernomen, op een even

beklemmende als indrukwekkende manier. *Blijven en verreizen* is een minder coherent geheel. Met zijn voornemen elke dag een tekst te schrijven legde Groenewegen zichzelf een zware taak op: het is onvermijdelijk dat er wel eens een minder goede tekst tussen zit. De expliciet politieke teksten in het boek laten, anders dan zijn eerdere bundels, ook zijn geëngageerde kant zien, maar ik vind ze vaak matig uitgewerkt. Een grap over een verplichte intelligentietest voor VVD'ers of de zin "de droeve muis balkeneindigde zich voor de deur van het catshuis" missen scherpste en hadden feitelijk beter weggelaten kunnen worden. Dat dit niet is gebeurd, geeft aan dat Groenewegen het concept van de bundel graag intact wilde houden.

Zo had ik een merkwaardige leeservaring, waarin ik soms moeite had mijn aandacht erbij te houden en dan weer gegrepen werd door fascinerende regels of teksten. Schitterend vind ik de regels "terwijl hij kust, zijn lippen vreemd / voelt worden om haar tepels – dit is niet / wat hij haar zeggen wil, zijn huid houdt hem niet / bijeen onder zijn boord" – daarin wordt prachtig de ervaring beschreven dat de ultieme intimiteit met een ander tegelijkertijd een complete vervreemding van het zelf teweeg kan brengen. Ook een paginalange bijna-letterlijke transcriptie van een aflevering van het tv-programma *De rode kamer* ("waarin mensen elke week de heftige psychologische confrontatie met zichzelf moeten aangaan") vond ik even grappig als aangrijpend, hoe gek het ook klinkt. Maar de bundel pakte me pas echt toen ik de bijdragen van de andere dichters naast die van Groenewegen las.

De commentaargedichten reageren alleen op gedichten die in de laatste drie weken van het project zijn geschreven. Het eerste van die commentarierende gedichten is het knappe "een dood schommelt aan zijn vleugelpennen", dat ook al de opening van *van alle angst ontdaan* vormde. Het gedicht signaleert het vreemde in het eigen lichaam: met het groeien van een tumor heeft de dood bezit van een deel van zijn lichaam genomen. Onmiddellijk krijgen regels als "zijn lippen vreemd / voelt worden om haar tepels" een bijzondere lading. En dan komen er de teksten van de andere dichters bij, die de oorspronkelijke gedichten interpreteren en van nieuwe betekenissen voorzien. Tonnus Oosterhoff schrijft bijvoorbeeld memorabele regels

als “De spiralen in het zitvlees wachten / op het teken ‘naar boven’”, waarmee hij de schommelbeweging uit Groenewegens vers met een beweging van opveren verbindt. Zo wordt de titel van de bundel waargemaakt: Groenewegen blijft en verrijst in 36 “vreemde” dichtersstemmen.

LAURENS HAM

HANS GROENEWEGEN, *blijven & verreizen*,
Wereldbibliotheek, Amsterdam, 2013, 110 p.
